

BARBARA RODZIEWICZ

KONCEPTUALIZACJA POJĘĆ *ZDROWIE* I *ЗДОРОВЬЕ*
JAKO WARTOŚCI
W ŚWIETLE DANYCH EMPIRYCZNYCH
(UJĘCIE PSYCHOLINGWISTYCZNE)

Zdrowie jest przedmiotem refleksji wielu dyscyplin naukowych, między innymi medycyny, psychologii, socjologii, filozofii, antropologii kulturowej i medycznej. Jest pojęciem nie tylko interdyscyplinarnym, ale jednocześnie wielokategorialnym i wielowymiarowym. W świadomości potocznej wciąż żywy jest zorientowany patologicznie (negatywnie) biomedyczny model zdrowia, wywodzący się z filozofii kartezjańskiej, którego podstawą jest konceptualizacja zdrowia jako braku choroby. Również źródła leksykograficzne tłumaczą to pojęcie najczęściej zgodnie z modelem biomedycznym jako „stan normalnie, prawidłowo funkcjonującego, nie dotkniętego chorobą, żywego organizmu” [Dunaj, 1352], czyli w sposób negatywny. Zdrowie definiowane jest na podstawie binarnej opozycji, stanowiąc antytezę choroby. W tym kontekście ma ono wymiar czysto cielesny i jednostkowy, ukierunkowany na sprawne funkcjonowanie poszczególnych organów, części kartezjańskiej maszyny (mechanistycznego ludzkiego ciała) [Kowalski, 16]. W ujęciu biomedycznym (redukcyjnym, gdyż *sensu stricte* fizjologicznym) pomijany jest całkowicie jego podmiotowy charakter, zdolność subiektywnego odczuwania stanu zdrowia, a także jego wymiar społeczny (kolektywny) i kulturowy, podczas gdy niewąt-

Dr hab. BARBARA RODZIEWICZ, prof. US – Zakład Teorii i Praktyki Komunikacji Obcojęzycznej i Glottodydaktyki w Instytucie Filologii Słowiańskiej, US; e-mail: barbara.rodziewicz@usz.edu.pl

pliwie zdrowie jest również konstruktem mentalnym i obiektem kulturowym. Jak słusznie zauważa socjolog medycyny Magdalena Sokołowska [125],

Kryteria zdrowia są historyczne, zmieniają się wraz z sytuacją społeczną, warunkami środowiskowymi, z normami i zwyczajami określonych zbiorowości społecznych. Są też zależne od dążeń i wartości, jakie kierują życiem ludzi.

I tak, na przykład, w latach 40. XX wieku odżywa, obecna w dyskursie interpretacyjnym do dziś, holistyczna koncepcja zdrowia autorstwa ojca medycyny europejskiej, Hipokratesa (460-377 p.n.e.), przywołana w definicji Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), w której zdrowie to stan całkowitego dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko nieobecność choroby bądź niepełnosprawności [Grad, 984], stan określany obecnie również angielskim terminem *well-being*. Kilkadziesiąt lat później upowszechnia się z kolei idea tak zwanego *healthismu*, przejawiająca się w propagowaniu zdrowia jako doskonałej kondycji fizycznej i psychicznej w połączeniu z wyidealizowaną estetyką ciała [Weimann, 53], gdyż „ładnym ciałem może być tylko zdrowe ciało, zaś zdrowe ciało jest sprawnym ciałem, a poczucie jego siły i sprawności prowadzi do mentalnej i psychofizycznej równowagi, do pewności siebie” [Čabrič, 9]. Zdrowie postrzegane jest w tym kontekście także w charakterze samokontroli i dyscypliny, jednocześnie jawi się jako swoisty produkt konsumpcji, staje się towarem. Narzucany przez kulturę masową tak zwany zdrowy styl życia wymaga wielu środków do pielęgnacji i higieny ciała, artykułów i narzędzi wspomagających różnorakie formy zdrowej aktywności. Równocześnie ze wspomnianymi koncepcjami do wiedzy i świadomości potocznej przenikają rozmaite propozycje prozdrowotnych praktyk odżywiania, popularyzowane przez środki masowego przekazu, między innymi idee wegetariańskie, ekologiczne, makrobiotyczne, stosowanie bioproduktów czy syntetycznych witamin.

Wielopłaszczyznowość analizowanego pojęcia ujawnia się także na gruncie aksjologii. Przyjmując za Jerzym Bartmińskim [62], że wartość stanowią „cechy rzeczy, ale też [...] same rzeczy – w tym też byty pojęciowe, postawy, stany i sytuacje, zachowania, funkcjonujące jako przewodnie idee, będące przedmiotem dążeń, chęci posiadania, motywujące postawy i zachowania ludzi, także inspirujące ich do działania”, trzeba uznać, iż zdrowie należy bezspornie do kategorii wartości. Uprzywilejowana pozycja zdrowia, jego wysoki status jako jednostki aksjologicznej wyraźnie zaznacza się w codziennych językowych interakcjach społecznych, na przykład w sferze tekstów preceden-

sowych, jak choćby okazjonalnych życzeń i toastów, w modlitwach, a także w zasobach paremicznych wielu języków (por. *Kto zdrowia nie szanuje, ten na starość żałuje, Na zdrowie!, Здравовье дороже богатства, Здравовья не купишь, Gesundheit ist der größte Reichtum, Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise, Mente sana en cuerpo sano, Ve zdravém těle zdravý duch, À votre santé!*).

Aksjotyczny wymiar zdrowia potwierdza również zinstytucjonalizowany charakter troski o zdrowie, zorganizowany system opieki zdrowotnej. Zdrowie jest przedmiotem uznania, akceptacji, oceny, a także integracji i kontroli społecznej, bowiem umożliwia sprawne i prawidłowe funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie, pozwala oswajać i kontrolować otaczającą rzeczywistość. Koresponduje ono z innymi społecznie uznanymi wartościami, przede wszystkim wolnością i sukcesem, implikuje poczucie zadowolenia, satysfakcji, szczęścia. Zdrowie w systemie aksjologicznym ma charakter nie tylko wartości autotelicznej, ale może pełnić również funkcję wartości służebnej, narzędzia do osiągnięcia innych preferowanych przez jednostkę wartości lub celów. Wywiera zatem przemożny wpływ na zachowanie i styl życia człowieka, jest wartością korelującą z trzema rodzajami (uniwersalnymi) wyzwań, przed którymi stają ludzie: 1. biologicznymi potrzebami organizmu, 2. koniecznością koordynowania interakcji międzyosobowych, 3. potrzebami sprostania wymaganiom, które stawiają jednostce grupy i instytucje społeczne [Brzozowski, 27-52]. Jako kategoria aksjologiczna zdrowie znajduje także należne miejsce w rozmaitych teoriach i klasyfikacjach wartości wybitnych teoretyków aksjologii, między innymi Maxa Schelera i Ronalda Ingleharta.

Celem niniejszej refleksji jest przedstawienie i porównanie sposobów konceptualizacji zdrowia jako wartości w świadomości językowej Polaków i Rosjan. Za konceptualizację uznaję za Ronaldem Langackerem „doświadczenie mentalne, które obejmuje doświadczenie sensoryczne, procesy tworzenia nowych pojęć i wiedzę kontekstową” [Jedliński, 62]. Proces konceptualizacyjny służy rozpoznawaniu i charakteryzowaniu znaczeń pojęć oraz pozwala na podstawie danych językowych dokonywać rekonstrukcji symbolicznego rozumienia przedmiotu, składającego się na znaczenie pojęcia. „Konceptualizacja jednostki językowej to tyle, co jej znaczenie” [Jedliński, 62]. Do pozyskania materiału empirycznego posłużył eksperyment językowy, który stanowił podstawę szerszych badań nad systemem wartości współczesnych młodych Pola-

ków i Rosjan¹. Ów eksperyment to tak zwany test werbalnych asocjacji, znany również jako test swobodnych skojarzeń słownych. Polega on na tym, iż probanci otrzymują listę słów-bodźców i proszeni są o zapisanie w określonym (ograniczonym) czasie pierwszego przychodzącego na myśl słowa lub wyrażenia kojarzonego z podanym wyrazem hasłowym. Celem eksperymentu jest określenie pól asocjacyjnych słów-bodźców, wskazujących na związane z danym stymulantem treści utrwalone w pamięci użytkownika języka. Test werbalnych asocjacji daje wiele interesujących możliwości analizy wyników poprzez spojrzenie na język nie tylko jako na instrument przekazywania myśli, ale również jako na nośnik określonych cech, tradycji i wartości kulturowych. Przyjmując, iż poprzez język wyraża się mentalność, sposób postrzegania i interpretacji rzeczywistości, a także kultura danej zbiorowości, paralelnie w połączeniach między wyrazami (między wyrazem hasłowym a zapisaną reakcją słowną) utrwalone zostają pewne fenomeny oraz klisze kulturowe i społeczne [Wierzbička, 16-32; Chlewiński, 32-35].

Eksperyment objął grupę 1000 respondentów, studentów polskich i rosyjskich uczelni różnych kierunków i specjalności, kobiety i mężczyzn w wieku od 19 do 26 lat (po 500 przedstawicieli każdej nacji). W jego rezultacie zgromadzono 154 reakcje polskojęzyczne na słowo-bodziec *ZDROWIE* oraz 183 odpowiedzi w języku rosyjskim na wyraz hasłowy *ЗДОРОВЬЕ*, łącznie 337 skojarzeń słownych. Liczebność i bogactwo materiału empirycznego jednoznacznie przemawiają za koncepcją wielowymiarowości i wielokategorialności zdrowia, pokazując całą złożoność fenomenu referowanego pojęcia. Analiza pozyskanych reakcji słownych, zmierzająca do określenia powiązanych tematycznie i zwerbalizowanych na różny sposób pól asocjacyjnych, dostarczy odpowiedzi na pytanie, jak młodzi Polacy i Rosjanie rozumieją i konceptualizują pojęcie zdrowia.

Zebrany materiał jednoznacznie wskazuje, iż w świadomości językowej Polaków (34% ogółu skojarzeń), rzadziej w kolektywnej świadomości Rosjan (13,6% asocjatyw), najsilniej utrwalony został zorientowany negatywnie model biomedyczny zdrowia (zdrowia *sensu stricto*). Zdrowie jest konceptualizowane jako brak choroby, jest stanem sprawnego funkcjonowania organizmu, stanem pożądanym, wymagającym stałej kontroli, którego zakłócenie implikuje podjęcie odpowiednich zabiegów, zmierzających do odtworzenia *status quo ante* – braku choroby, braku dolegliwości, bólu i cierpienia. W tym trady-

¹ Całość wyników eksperymentu lingwalnego omawiam w monografii: *Wartości. Polacy – Rosjanie – Niemcy*, Szczecin 2014.

cyjnym ujęciu zdrowie wiąże się również z medycyną *sensu largo* jako praktyką, która zmierza do przywrócenia stanu zdrowia przede wszystkim poprzez zinstytucjonalizowaną opiekę zdrowotną, wyspecjalizowaną w leczeniu schorzeń (cały system instytucji, chroniących i podtrzymujących zdrowie, szpitale, przychodnie, apteki). Osobą odpowiedzialną za zdrowie jest lekarz. Przytoczę najbardziej charakterystyczne odpowiedzi²:

– asocjaty polskojęzyczne:

choroba (26 wskazań – 5,2%), *brak dolegliwości* (2 reakcje – 0,4%), *brak chorób* (2 reakcje – 0,4%), *choroby* (2 reakcje – 0,4%), *grypa* (2 reakcje – 0,4%), *brak cierpienia* (1 reakcja – 0,2%); *lekarz* (56 wskazań – 11,2%), *szpital* (31 wskazań – 6,2%), *leki* (12 wskazań – 2,4%), *NFZ* (12 wskazań – 2,4%), *apteka* (6 wskazań – 1,2%), *lekarstwa* (3 wskazania – 0,6%), *przychodnia* (3 wskazania – 0,6%), *szkółka zdrowia* (3 wskazania – 0,6%), *doktor* (2 reakcje – 0,4%);

– asocjaty rosyjskojęzyczne:

болезнь (6 wskazań – 1,2%), *болезни* (1 reakcja – 0,2%), *не болей* (1 reakcja – 0,2%), *отсутствие болезни* (1 reakcja – 0,2%); *больница* (13 wskazań – 2,6%), *медицина* (9 wskazań – 1,8%), *аптека* (7 wskazań – 1,4%), *врач* (7 wskazań – 1,4%), *лекарства* (6 wskazań – 1,2%), *лекарство* (3 wskazania – 0,6%), *доктор* (2 reakcje – 0,4%), *клиника* (2 reakcje – 0,4%), *таблетки* (2 reakcje – 0,4%), *скорая* (2 reakcje – 0,4%).

Istotną przeciwwagę dla konceptualizacji patogenetycznej, której podstawę buduje opozycja zdrowie – choroba, stanowi ujęcie aksjologiczne. Reakcje tworzące profil asocjacyjny zdrowia jako jednostki o statusie wartości stanowią 8,6% odpowiedzi udzielonych przez respondentów polskojęzycznych oraz 16,2% werbalizacji rosyjskojęzycznych.

Aksjologizacja zdrowia znajduje wyraz przede wszystkim w asocjatach werbalizowanych za pomocą środków leksykalnych prymarnie wartościujących. Towarzyszą im najczęściej ujęzykowane na różne sposoby intensyfikatory, przybierające w głównej mierze postać stopnia najwyższego adekwatnych przymiotników. Na waloryzację ukierunkowaną pozytywnie wskazują również przytaczane przez respondentów w reakcji na wyrazy hasłowe predykaty powinnościowe typu *trzeba*, *надо*, *нужно* oraz predykaty *сложно*, sygnalizujący wagę określonego pojęcia – por. np.:

² Wykaz wszystkich reakcji Polaków i Rosjan na słowa-bodźce ZDROWIE/ ЗДОРОВЬЕ wraz z charakteryzującymi je danymi liczbowymi zamieszczam na końcu artykułu.

– odpowiedzi w języku polskim:

najważniejsze (13 wskazań – 2,6%), *wartość* (3 wskazania – 0,6%), *ważne* (3 wskazania – 0,6%), *podstawa* (2 reakcje – 0,4%), *bezценne* (1 reakcja – 0,2%), *cenny skarb dla każdego* (1 reakcja – 0,2%), *coś o co trzeba dbać* (1 reakcja – 0,2%), *najcenniejsza wartość* (1 reakcja – 0,2%), *najcenniejsze* (1 reakcja – 0,2%), *najważniejsza wartość* (1 reakcja – 0,2%), *najważniejsze dobro* (1 reakcja – 0,2%), *najważniejsze na świecie* (1 reakcja – 0,2%), *najważniejsze w życiu* (1 reakcja – 0,2%), *największe szczęście* (1 reakcja – 0,2%), *skarb* (1 reakcja – 0,2%), *większe od bogactwa* (1 reakcja – 0,2%);

– odpowiedzi w języku rosyjskim:

главное (19 wskazań – 3,8%), *богатство* (14 wskazań – 2,8%), *не купишь* (11 wskazań – 2,2%), *важно* (10 wskazań – 2%), *ценность* (5 wskazań – 1%), *стоит беречь* (3 wskazania – 0,6%), *самое важное* (3 wskazania – 0,6%), *превыше всего* (2 reakcje – 0,4%), *важнейшая потребность человека* (1 reakcja – 0,2%), *главная ценность* (1 reakcja – 0,2%), *надо беречь* (1 reakcja – 0,2%), *нужно беречь* (1 reakcja – 0,2%), *самое главное* (1 reakcja – 0,2%), *самое дорогое* (1 reakcja – 0,2%), *самое дорогое что у нас есть* (1 reakcja – 0,2%).

W świadomości językowej Rosjan dość wyraźnie utrwaliło się pojęcie zdrowia w ujęciu funkcjonalnym, odpowiadające teleologicznemu rozumieniu fizjologii, zgodnie z którym sprawnie i prawidłowo funkcjonujący organizm jest gwarantem życia. Analogiczną konceptualizację zdrowia odnotowano również w ankietach wypełnionych przez badanych Polaków, jednak dwukrotnie mniejsza liczba skojarzeń sugeruje, że w ich świadomości omawiany aspekt nie został aż tak silnie zarejestrowany – por.: *жизнь* (55 wskazań – 11%), *жизне* (25 reakcji – 5%).

Dalsza konfrontacja struktur świadomości językowej przedstawicieli dwóch zbiorowości językowych w obszarze analizowanego konceptu ujawnia kolejne warstwy znaczenia asocjacyjnego. W mentalności członków badanych społeczności względnie silnie usieciowiony jest model zdrowia, nawiązujący do idei *healthismu*. Asocjaty skupione na tej płaszczyźnie akcentują związek zdrowia z określonym stylem życia, który w świadomości ankietowanych przybiera najczęściej postać werbalizacji konkretnych form zachowań, przede wszystkim sposobu odżywiania i aktywności fizycznej, ale również profilaktyki. Ich udział w profilach asocjacyjnych wynosi dla Polaków 12% ogółu asocjatyw, dla Rosjan – 14% wszystkich odpowiedzi – por. np.:

– skojarzenia polskojęzyczne:

jablko (3 wskazania – 0,6%), *owoce* (3 wskazania – 0,6%), *dieta* (2 reakcje – 0,4%), *witaminy* (2 reakcje – 0,4%), *dobrze odżywanie się* (1 reakcja – 0,2%), *jabłka* (1 reakcja – 0,2%), *jedzenie owoców* (1 reakcja – 0,2%), *witamina C* (1 reakcja – 0,2%), *zdrowe odżywanie* (1 reakcja – 0,2%);

sport (14 wskazań – 2,8%), *kondycja* (8 wskazań – 1,6%), *sprawność* (3 wskazania – 0,6%), *sprawność fizyczna* (2 reakcje – 0,4%), *aktywność* (1 reakcja – 0,2%), *aktywność fizyczna* (1 reakcja – 0,2%), *sport i dieta* (1 reakcja – 0,2%), *sport i owoce* (1 reakcja – 0,2%);

dbanie o siebie (5 wskazań – 1%), *czystość* (1 reakcja – 0,2%), *profilaktyka* (1 reakcja – 0,2%), *życie bez stresu* (1 reakcja – 0,2%);

– skojarzenia rosyjskojęzyczne:

еда (4 wskazania – 0,8%), *овощи и фрукты* (2 reakcje – 0,4%), *витамины* (1 reakcja – 0,2%), *диета* (1 reakcja – 0,2%), *здоровая пища* (1 reakcja – 0,2%), *зелень* (1 reakcja – 0,2%), *питание* (1 reakcja – 0,2%), *сок* (1 reakcja – 0,2%), *фрукты* (1 reakcja – 0,2%);

спорт (35 wskazań – 6,8%), *бег по утрам* (2 reakcje – 0,4%), *активность* (1 reakcja – 0,2%), *движение* (1 reakcja – 0,2%), *фитнес* (1 reakcja – 0,2%);

образ жизни (2 reakcje – 0,4%), *забота* (2 reakcje – 0,4%), *бросить курить* (1 reakcja – 0,2%), *гигиена* (1 reakcja – 0,2%), *не курить* (1 reakcja – 0,2%), *правильный образ жизни* (1 reakcja – 0,2%), *профилактика* (1 reakcja – 0,2%), *сон* (1 reakcja – 0,2%).

Porównywalnie wysoki jest także wskaźnik odniesień do wymiaru duchowego zdrowia, koncepcji *well-being*, w której pojęcie to interpretowane jest przez ankietowanych jako stan zapewniający jednostce dobrostan psychiczny, determinujący poczucie zadowolenia, radość i szczęście – por. np.:

– skojarzenia w języku polskim (16,8% ogółu odpowiedzi):

szczęście (40 wskazań – 7,2%), *dobrze samopoczucie* (23 wskazania – 4%), *radość* (10 wskazań – 2%), *samopoczucie* (7 wskazań – 1,4%), *dobry nastrój* (1 reakcja – 0,2%), *duchowe* (1 reakcja – 0,2%), *higiena psychiczna* (1 reakcja – 0,2%);

– skojarzenia w języku rosyjskim (11,4% wszystkich asocjatyw):

счастье (29 wskazań – 5,8%), *благополучие* (9 wskazań – 1,8%), *радость* (3 wskazania – 0,6%), *самочувствие* (3 wskazania – 0,6%), *сила духа* (2 reakcje – 0,4%), *хорошее настроение* (2 reakcje – 0,4%), *душевное* (1 reakcja – 0,2%), *состояние благополучия* (1 reakcja – 0,2%), *хорошая духовная жизнь* (1 reakcja – 0,2%).

W przekonaniu nielicznych respondentów zdrowie oznacza równowagę między konstytutywnymi sferami funkcjonowania człowieka, sferą fizyczną i psychiczną (emocjonalną, duchową) – por.:

– reakcje polskojęzyczne – *harmonia* (2 reakcje – 0,4%), *dobrostan psychofizyczny* (1 reakcja – 0,2%), *kondycja fizyczna i psychiczna* (1 reakcja – 0,2%);

– reakcje rosyjskojęzyczne – *гармония* (1 reakcja – 0,2%), *души и тела* (1 reakcja – 0,2%), *тело и дух* (1 reakcja – 0,2%), *равновесие* (1 reakcja – 0,2%), *физическое и духовное* (1 reakcja – 0,2%).

W katalogu skojarzeń skupionych wokół pojęcia zdrowia znalazły się również odpowiedzi, których interpretacja pozwala przypuszczać, iż zdrowie pojmowane jest przez młodych Europejczyków jako swoiste dobro, którego posiadanie zapewnia nie tylko sprawność i siłę fizyczną, ale również młodość i urodę. Zdrowie otwiera nowe możliwości, jest cenionym kapitałem, umożliwiającym zaspokojenie konkretnych potrzeb, pragnień i aspiracji, jest tym samym narzędziem wykorzystywanym do osiągnięcia celu, pełni funkcję służebną w stosunku do innych wartości – por. np.:

– werbalizacje polskojęzyczne (10,6% ogółu skojarzeń):

spokój (16 wskazań – 3,2%), *uroda* (8 reakcji – 1,6%), *siła* (6 wskazań – 1,2%), *witalność* (5 wskazań – 1%), *możliwości* (4 wskazania – 0,8%), *bezpieczeństwo* (3 wskazania – 0,6%), *długie życie* (3 wskazania – 0,6%), *młodość* (2 reakcje – 0,4%), *długowieczność* (1 reakcja – 0,2%), *potencjał* (1 reakcja – 0,2%), *niezależność* (1 reakcja – 0,2%), *wolność* (1 reakcja – 0,2%);

– werbalizacje rosyjskojęzyczne (9,2% wszystkich odpowiedzi):

сила (24 wskazania – 4,8%), *красота* (10 reakcji – 2%), *молодость* (2 reakcje – 0,4%), *возможность* (2 reakcje – 0,4%), *долголетие* (2 reakcje – 0,4%), *долгая жизнь* (1 reakcja – 0,2%), *залог успеха* (1 reakcja – 0,2%), *спокойствие* (1 reakcja – 0,2%), *успех* (1 reakcja – 0,2%).

Status zdrowia jako wartości potwierdzają również nieliczne reakcje (przede wszystkim rosyjskojęzyczne), w których pojęcie to wykracza poza jednostkowy (cielesny bądź duchowy) wymiar, przenikając do sfery relacji międzyludzkich, rodzinnych, wspólnotowych – por.:

– asocjaty polskojęzyczne:

dom (1 reakcja – 0,2%), *dzieci* (1 reakcja – 0,2%), *ludzie* (1 reakcja – 0,2%), *rodzina* (1 reakcja – 0,2%), *rodziny* (1 reakcja – 0,2%);

– asocjaty rosyjskojęzyczne:

мама (4 wskazania – 0,8%), *бабушка* (1 reakcja – 0,2%), *в семье* (1 reakcja – 0,2%), *всем* (1 reakcja – 0,2%), *дети* (1 reakcja – 0,2%), *для родины*

(1 reakcja – 0,2%), *мамы* (1 reakcja – 0,2%), *ребёнок* (1 reakcja – 0,2%), *ребёнка* (1 reakcja – 0,2%), *родители* (1 reakcja – 0,2%), *семья* (1 reakcja – 0,2%), *семьи* (1 reakcja – 0,2%).

Ostatni dosyć wyraźnie rysujący się element konstytuujący profil analizowanej wartości stanowi sieć skojarzeń mieszczących się w obszarze atrybutyzacji, przy czym zarówno Polacy, jak i Rosjanie przypisują zdrowiu (*explicite* lub *implicite* przez odwołanie się do warstwy frazeologicznej danego języka) raczej atrybuty pozytywne – por.:

– skojarzenia w języku polskim:

koń (1 reakcja – 0,2%), *końskie* (1 reakcja – 0,2%), *kruchosc* (1 reakcja – 0,2%), *rzepa* (1 reakcja – 0,2%), *twardosc* (1 reakcja – 0,2%);

– skojarzenia w języku rosyjskim:

крепкое (10 wskazań – 2%), *хрупкое* (2 reakcje – 0,4%), *отличное* (1 reakcja – 0,2%).

Reasumując, profilowanie przez społeczność studentów ankietowanych nacji pojęcia zdrowia odbywa się na kilku wyraźnie rozpoznawalnych płaszczyznach. Zdrowie interpretowane jest przede wszystkim jako kategoria fizjologiczna i biomedyczna (antyteza choroby, pożądany stan prawidłowo funkcjonującego organizmu), w dalszej kolejności aksjologiczna (uznana, akceptowana i kontrolowana instytucjonalnie wartość kulturowa oraz swoisty imperatyw) i społeczno-kulturowa (konstrukt mentalny, niosący ze sobą kulturowo i społecznie zdeterminowane treści i sensy). Nie odnotowano większych rozbieżności w rozumieniu i wartościowaniu zdrowia przez Polaków i Rosjan. Sprowadzają się one raczej do zróżnicowania procentowych udziałów charakterystyk semantycznych w ogólnym profilu asocjacyjnym wartości. Potwierdza to status zdrowia jako jednej z podstawowych, pankulturowych wartości. Należy nadto podkreślić, iż większość proponowanych przez respondentów charakterystyk semantycznych referowanej jednostki aksjologicznej nie znajduje poświadczenia we współczesnych źródłach leksykograficznych, wykraczając poza ramy definicyjne analizowanego pojęcia. Świadczy to z jednej strony zapewne o poszerzaniu się zakresu znaczeniowego nazwy referowanej wartości, z drugiej natomiast potwierdza uwarunkowaną socjokulturowo zmienność samego pojęcia, kształtującego się pod wpływem kombinacji szeregu czynników ekstralingwistycznych.

Wykaz wszystkich reakcji Polaków i Rosjan
na słowa-bodźce ZDROWIE / ЗДОРОВЬЕ
wraz z charakteryzującymi je danymi liczbowymi

Lp.	Polacy			Rosjanie		
	Reakcja słowna	Odpowiedzi		Reakcja słowna	Odpowiedzi	
		liczba	%		liczba	%
1	2	3	4	5	6	7
1	lekarz	56	11,2	жизнь	55	11
2	szczęście	40	8	спорт	35	7
3	szpital	31	6,2	счастье	29	5,8
4	choroba	26	5,2	сила	24	4,8
5	życie	25	5	главное	19	3,8
6	dobre samopoczucie	23	4,6	богатство	14	2,8
7	spokój	16	3,2	больница	13	2,6
8	sport	14	2,8	не купишь	11	2,2
9	najważniejsze	13	2,6	важно	10	2
10	NFZ	12	2,4	красота	10	2
11	leki	12	2,4	крепкое	10	2
12	radość	10	2	благополучие	9	1,8
13	kondycja	8	1,6	медицина	9	1,8
14	uroda	8	1,6	аптека	7	1,4
15	samopoczucie	7	1,4	врач	7	1,4
16	apteka	6	1,2	болезнь	6	1,2
17	siła	6	1,2	лекарства	6	1,2
18	dbanie o siebie	5	1	ценность	5	1
19	witalność	5	1	дар	4	0,8
20	możliwości	4	0,8	еда	4	0,8
21	bezpieczeństwo	3	0,6	мама	4	0,8
22	ciało	3	0,6	лекарство	3	0,6
23	długie życie	3	0,6	природа	3	0,6
24	jabłko	3	0,6	радость	3	0,6
25	lekarstwa	3	0,6	самое важное	3	0,6
26	owoce	3	0,6	самочувствие	3	0,6
27	przychodnia	3	0,6	стоит беречь	3	0,6
28	służba zdrowia	3	0,6	тело	3	0,6
29	sprawność	3	0,6	бег по утрам	2	0,4
30	tabletki	3	0,6	возможность	2	0,4
31	wartość	3	0,6	доктор	2	0,4
32	ważne	3	0,6	долголетие	2	0,4
33	brak dolegliwości	2	0,4	забота	2	0,4
34	brak	2	0,4	иммунитет	2	0,4
35	brak chorób	2	0,4	клиника	2	0,4
36	choroby	2	0,4	красный крест	2	0,4

1	2	3	4	5	6	7
37	dieta	2	0,4	молодость	2	0,4
38	doktor	2	0,4	наука	2	0,4
39	grypa	2	0,4	образ жизни	2	0,4
40	harmonia	2	0,4	овощи и фрукты	2	0,4
41	młodość	2	0,4	печень	2	0,4
42	podstawa	2	0,4	превыше всего	2	0,4
43	przyszłość	2	0,4	сила духа	2	0,4
44	serce	2	0,4	скорая	2	0,4
45	siły witalne	2	0,4	таблетки	2	0,4
46	sprawność fizyczna	2	0,4	физическое состояние	2	0,4
47	witaminy	2	0,4	хорошее настроение	2	0,4
48	aktywność	1	0,2	хрупкое	2	0,4
49	aktywność fizyczna	1	0,2	Айболит	1	0,2
50	bez zdrowia nie ma reszty	1	0,2	активность	1	0,2
51	bezcenne	1	0,2	бабушка	1	0,2
52	ból gardła	1	0,2	без таблеток	1	0,2
53	brak cierpienia	1	0,2	бесценный дар	1	0,2
54	brak leku	1	0,2	благо	1	0,2
55	brak zdrowia	1	0,2	блаженство	1	0,2
56	być zdrowym	1	0,2	болезни	1	0,2
57	cenny skarb dla każdego	1	0,2	бросить курить	1	0,2
58	chemia	1	0,2	в первую очередь	1	0,2
59	chęć życia	1	0,2	в порядке	1	0,2
60	coraz słabsze	1	0,2	в семье	1	0,2
61	coś o co trzeba dbać	1	0,2	важнейшая потребность человека	1	0,2
62	często niedoceniane	1	0,2	важное	1	0,2
63	czystość	1	0,2	важное в жизни	1	0,2
64	dbałość o nie	1	0,2	веселье	1	0,2
65	dbam	1	0,2	взаимы его не возьмешь	1	0,2
66	depresja	1	0,2	витамины	1	0,2
67	długowieczność	1	0,2	вред	1	0,2
68	dobroć	1	0,2	всем	1	0,2
69	dobrostan psychofizyczny	1	0,2	всё	1	0,2
70	dobrze odżywianie się	1	0,2	гармония	1	0,2
71	dobry nastrój	1	0,2	гигиена	1	0,2
72	dobrze	1	0,2	главная ценность	1	0,2
73	doceni się, gdy się je straci	1	0,2	градуенты	1	0,2
74	dom	1	0,2	дар божий	1	0,2
75	duchowe	1	0,2	движение	1	0,2
76	dzieci	1	0,2	деталь жизни	1	0,2
77	etopiryna	1	0,2	дети	1	0,2
78	egzystencja	1	0,2	дефицит	1	0,2
79	fizyczne	1	0,2	диагностика	1	0,2

1	2	3	4	5	6	7
80	hartowanie ciała	1	0,2	диета	1	0,2
81	higiena psychiczna	1	0,2	диспансеризация	1	0,2
82	ja	1	0,2	для родины	1	0,2
83	jabłka	1	0,2	долгая жизнь	1	0,2
84	jedzenie owoców,	1	0,2	дороже всего	1	0,2
85	jest	1	0,2	дорожу	1	0,2
86	kaszel	1	0,2	дух	1	0,2
87	kondycja fizyczna i psychiczna	1	0,2	душа	1	0,2
88	konieczne	1	0,2	душевное	1	0,2
89	koń	1	0,2	души и тела	1	0,2
90	końskie	1	0,2	дыхание	1	0,2
91	kruchość	1	0,2	его не купишь	1	0,2
92	lek	1	0,2	единственное	1	0,2
93	lekarstwo	1	0,2	Елена Малышева	1	0,2
94	lekarze	1	0,2	благо	1	0,2
95	ludzie	1	0,2	железо	1	0,2
96	medycyna	1	0,2	желудок	1	0,2
97	mocny fizycznie	1	0,2	журнал	1	0,2
98	nadzieja	1	0,2	залог успеха	1	0,2
99	najcenniejsza wartość	1	0,2	здоровая пища	1	0,2
100	najcenniejsze	1	0,2	зелень	1	0,2
101	najważniejsza wartość	1	0,2	злость	1	0,2
102	najważniejsze dobro	1	0,2	змея	1	0,2
103	najważniejsze na świecie	1	0,2	иллюзия	1	0,2
104	najważniejsze w życiu	1	0,2	интернет	1	0,2
105	największe szczęście	1	0,2	йога	1	0,2
106	nic bez zdrowia	1	0,2	кабинет	1	0,2
107	nie do kupienia	1	0,2	курение	1	0,2
108	niezależność	1	0,2	лес	1	0,2
109	nowe możliwości	1	0,2	мамы	1	0,2
110	opieka	1	0,2	марлевая повязка	1	0,2
111	palenie papierosów	1	0,2	мир	1	0,2
112	PCK	1	0,2	мы не ценим	1	0,2
113	pielęgniarka	1	0,2	надо беречь	1	0,2
114	podstawa	1	0,2	нации	1	0,2
115	pogotowie	1	0,2	наш интерес	1	0,2
116	potencjał	1	0,2	не безразлично	1	0,2
117	potrzebne	1	0,2	не болеть	1	0,2
118	potrzebne do życia	1	0,2	не курить	1	0,2
119	problem	1	0,2	необходимо	1	0,2
120	profilaktyka	1	0,2	необходимость	1	0,2
121	przede wszystkim	1	0,2	нету	1	0,2
122	przeziębienie	1	0,2	нужно беречь	1	0,2

1	2	3	4	5	6	7
123	psychiczne	1	0,2	нужное	1	0,2
124	rak	1	0,2	общее самочувствие	1	0,2
125	rodzina	1	0,2	обязательно беречь	1	0,2
126	rodziny	1	0,2	организм	1	0,2
127	rzepa	1	0,2	осознаешь когда теряешь	1	0,2
128	siłownia	1	0,2	осторожность	1	0,2
129	skarb	1	0,2	отличное	1	0,2
130	sport i dieta	1	0,2	питание отсутствие болезни	1	0,2
131	sport i owoce	1	0,2	покой	1	0,2
132	sto lat	1	0,2	покрепче бы	1	0,2
133	strach przed nowotworami	1	0,2	поликлиника	1	0,2
134	styl życia	1	0,2	полная чаша воды	1	0,2
135	szlachetne zdrowie	1	0,2	полноценная жизнь	1	0,2
136	śmierć	1	0,2	полноценность	1	0,2
137	toast	1	0,2	правильный образ жизни	1	0,2
138	troska o siebie	1	0,2	профилактика	1	0,2
139	twardość	1	0,2	равновесие	1	0,2
140	ubezpieczenie	1	0,2	радость жизни	1	0,2
141	upadająca służba zdrowia	1	0,2	развлечения	1	0,2
142	uśmiech	1	0,2	ребёнок	1	0,2
143	wieczność	1	0,2	ребёнка	1	0,2
144	wiek	1	0,2	родители	1	0,2
145	większe od bogactwa	1	0,2	Ролтон	1	0,2
146	witamina C	1	0,2	руки	1	0,2
147	wolność	1	0,2	с Богом	1	0,2
148	wódka	1	0,2	самое главное	1	0,2
149	zabawa	1	0,2	самое дорогое	1	0,2
150	zawsze	1	0,2	самое дорогое что у нас есть	1	0,2
151	zdrowe odżywianie	1	0,2	секс	1	0,2
152	zdrowy organizm	1	0,2	семья	1	0,2
153	ziołka	1	0,2	семьи	1	0,2
154	życie bez stresu	1	0,2	сердце	1	0,2
155				следить за здоровьем	1	0,2
156				смолоду	1	0,2
157				сок	1	0,2
158				сон	1	0,2
159				состояние благополучия	1	0,2
160				спокойствие	1	0,2
161				стиль жизни	1	0,2
162				тело и дух	1	0,2
163				товар	1	0,2
164				транспорт	1	0,2
165				труд	1	0,2
166				у меня его нет	1	0,2

1	2	3	4	5	6	7
167				укреплять	1	0,2
168				успех	1	0,2
169				уход за ним	1	0,2
170				физическое и духовное	1	0,2
171				физкультура	1	0,2
172				фитнес	1	0,2
173				фрукты	1	0,2
174				холестерин	1	0,2
175				хорошая духовная жизнь	1	0,2
176				хорошая форма	1	0,2
177				хорошо	1	0,2
178				часть жизни	1	0,2
179				человек	1	0,2
180				человека	1	0,2
181				экология	1	0,2
182				энергия	1	0,2
183				это всё	1	0,2
ŁĄCZNIЕ		500	100	ŁĄCZNIЕ	500	100

BIBLIOGRAFIA

- Abramowicz, Maciej, Jerzy, Bartmiński, Iwona, Bielińska-Gardziel. red. Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów 1. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2012.
- Bartmiński, Jerzy. red. Język w kręgu wartości. Studia semantyczne. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2003.
- Brzozowski, Piotr. "Uniwersalność struktury wartości: Koncepcja Shaloma H. Schwartz'a". *Roczniki psychologiczne* 5: 2002. 27-52.
- Čabrič, Milan, and Leszek, Pokrywka. Piękne ciało. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010.
- Chlewiński, Zdzisław. Umysł. Dynamiczna organizacja pojęć. Analiza psychologiczna. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
- Dunaj, Bogusław. red. Słownik współczesnego języka polskiego. Warszawa: Wydawnictwo Wilga, 1996. s. 1352.
- Grad, P. Frank. "The Preamble of the Constitution of the World Health Organization". *12 Bulletin of the World Health Organization*: 80 (2002): 981-984.
- Jedliński, Ryszard. Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2000.
- Kowalski, Mirosław, Anna, Gaweł. Zdrowie – wartość – edukacja. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2006.
- Rodziewicz, Barbara. Wartości. Polacy-Rosjanie-Niemcy, Szczecin: Volumina.pl Daniel Krzanowski, 2014.
- Sokołowska, Magdalena. Granice medycyny. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1980.

Weimann, Natalia. "W stronę demedycyzacji. Well-being i slow movement jako alternatywa dla biomedycznego modelu zapobiegania chorobie". W zdrowiu i w chorobie... Z badań antropologii medycznej i dyscyplin pokrewnych. Red. Danuta Penkala-Gawęcka, Izabella Main, Anna Witeska-Młynarczyk. Poznań: Komitet Nauk Etnologicznych PAN, Biblioteka Telgte Wydawnictwo, 2012. 45-59.

Wierzbicka, Anna. Słowa klucze. Różne języki – różne kultury. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2007.

KONCEPTUALIZACJA POJĘĆ ZDROWIE I ЗДОРОВЬЕ
JAKO WARTOŚCI W ŚWIETLE DANYCH EMPIRYCZNYCH
(UJĘCIE PSYCHOLINGWISTYCZNE)

Streszczenie

W artykule omówiono różnorodność rozumienia przez polskich i rosyjskich studentów pojęć ZDROWIE i ЗДОРОВЬЕ. Autorka dokonuje analizy porównawczej sposobów konceptualizacji, wykorzystując wyniki masowych testów skojarzeń werbalnych, dowodząc, iż w świadomości językowej badanych zdrowie definiowane jest jako szczególna wartość, a rozumienie pojęcia wykracza poza ramy normatywne.

Słowa kluczowe: wartości; aksjologia; zdrowie; eksperyment asocjacyjny; świadomość językowa; Polacy i Rosjanie; analiza porównawcza.

CONCEPTUALIZATION OF THE TERM ZDROWIE AND ЗДОРОВЬЕ
AS A AXIOLOGICAL CATEGORY
IN THE LIGHT OF EMPIRICAL DATA
(PSYCHOLINGUISTIC PERSPECTIVE)

Summary

The present article is an attempt at establishing a way of understanding the term ZDROWIE and ЗДОРОВЬЕ as well as characterizing all the phenomena the term encompasses in communities of Polish and Russian students. The author analyses the results of a verbal association test.

Key words: values; axiology; healthy; associative experiment; language consciousness; Poles and Russians; comparative analysis.